

שיחת טלפון למניעת חילול שבת

הקדמה:

כל ישראל ערבים זה לזה. מצוה עלינו לדאוג ולעזור לחברינו הרוצים לשמור מצוות. יחד עם זאת, האחריות של האדם למעשיו גדולה מאחריותו לסייע לזולת. גיליון זה עוסק בשאלת האיזון בין החובה הפרטית בקיום המצוות לבין הערבות כלפי קיום המצוות של הזולת.

❖ **שאלה: חיילים שהוקפצו בשבת, ולבסוף בוטל הצורך בהקפצה. האם מותר להתקשר בכדי למנוע מהם לנסוע בשבת מביתם? האם מותר להתקשר לקו הפתוח של הרבנות הצבאית בכדי לשאול שאלה שיתכן ותמנע חילול שבת נרחב?**

א. מקור הדין

הגמרא במסכת שבת קובעת שאין לאדם לחטוא חטא קל בכדי להציל את חברו מחטא חמור:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף ד עמוד א:

בעי רב ביבי בר אביו: הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת, או לא התירו?... אמר רב שילא: לעולם בשוגג, ולמאן התירו - לאחרים. מתקיף לה רב ששת: וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברו?!

לעומת זאת כתוב במסכת עירובין:

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף לב עמוד א:

תניא: האומר לחבירו... מלא לך כלכלה זה תאנים מתאנתי. בחבר (שבעל התאנה מקפיד על מעשרות) אוכל ואינו צריך לעשר, דברי רבי... אמר רבינא... בחבר שאמר לעם הארץ וחבר אחר שומעו... רבי סבר: ניחא ליה לחבר דלעביד הוא איסורא קלילא (איסור קל - להפריש מעשר מפירות על פירות רחוקים), ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה (איסור חמור - לאכול טבל).

❖ **ניצד מתישבים דברי רבי בעירובין עם הכלל המופיע במסכת שבת שאין אומרים לאדם 'חטא כדי שיזכה חברו'?**

התוספות מיישבים את סתירת הסוגיות בכמה אופנים:

תוספות מסכת עירובין דף לב עמוד ב:

הכא (בדברי רבי) שאני, שהוא גורם לו לעבור, שהוא אומר לו לקוט וסבור שעשר... ואומר ר"י שיש לחלק בההיא דהדביק לפי שפשע שהדביק סמוך לחשיכה, ואף על גב דהוי שוגג איבעי ליה לאסוקי אדעתיה, אבל בהנך דלא פשע מידי שרי.

❖ **במה נחלקו שני תירוצי התוספות?**

ב. פסיקת ההלכה

הרשב"א פסק להלכה כהסבר הראשון בתוספות:

שו"ת הרשב"א חלק ז סימן רסז:

באישה שהוציאה מביתה בשבת בחזקה על ידי ישראל משומד להוציאה מכלל ישראל, אם מותר לשלוח בעד אביה שהוא בעיר אחרת בשבת?... דעתי נוטה שאסור, לפי שאין דוחין את השבת על הצלה מן העבירות, שאין אומרים לאדם עמוד וחטוא כדי שיזכה חברך, ואפילו איסורא זוטא לא שרי כדי להציל את חברו מאיסורא רבה... וההיא דניחא ליה למעבד חברו איסורא זוטא ולא ליעבד איסורא רבה עם הארץ, על ידו קאמר.

אולם השו"ע פסק כדעת ר"י:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שו סעיף יד:

מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה, ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות. ואי לא בעי, כייפין ליה.

וביאר המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן שו ס"ק נו:

הוא הדין, אחר (ולא דווקא אביה) רשאי לחלל שבת כדי להצילה מהאיסור הגדול. וכל זה מיירי שהוציאה אינו יהודי מביתו באונס ועל כן התירו לו לשום לדרך פעמיו להצילה. דקיימא לן אם אינו פושע חייב לעשות איסורא זוטא כדי שלא יעשה חבירו איסורא רבא. אבל אם פשעה אין לו לאביה לחלל שבת עבורה, דאין אומרים לו לאדם חטוא כדי שיזכה חברו (מלבד באיסור דרבנן).

והוסיף הגרש"ז אויערבך:

הצבא כהלכה פרק לב הערה 9:

שמעתי מהגרש"ז אויערבך שליט"א שאפילו על איסור דרבנן אין לעבור כדי לצמצם חילול שבת של אנשים המחללים שבת בפשיעה.

ג. ביטול הקפצה בשבת

אדם שעשה מלאכה לצורך פיקוח נפש אף שהתברר שלא היה בכך צורך, יקבל על כך שכר טוב:

שולחן ערוך אורח חיים שכח סעיף טו:

אמדהו (את החולה) הרופאים שצריך גרוגרת אחת, ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת, כולם פטורים ויש להם שכר טוב מאת ה', אפילו הבריא בראשונה.

לאור זאת כתב בספר אורחות שבת, שאין להתקשר כדי לבטל הקפצה של רופא בשבת:

אורחות שבת חלק ג בירור ו:

כיון שהרופא נוסע בהיתר, ואף יש לו מצוה בנסיעה זו שנוסע כדי להציל את הנפש, אין היתר לעשות מלאכה שאינה נחוצה להצלת החולה, על מנת לחסוך ממנו מלאכות הנעשות בהיתר.

❖ **באר מדוע אין לעבור על איסור קל למרות שחבירו אינו פושע?**

הגר"א וייס חלק על כך, וכתב שאע"פ שהעושה בשוגג לשם פיקוח נפש אינו צריך כפרה, חובה למנוע ממנו לעשות זאת שלא לצורך:

שו"ת מנחת אשר חלק א סימן כב:

כל עשרת האנשים שלקטו גרוגרות לא עשו מצוה כלל, שהרי בפועל לא הצילו את הנפש, וממילא ברור שחיללו את השבת בשוגג או באונס. ומה שמקבלין (שכר) אינו משום שקיימו מצווה, אלא משום שחשבו לעשות מצוה, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה אף שאין כאן מעשה מצוה כלל.

❖ **חשוב, מה יגיד הגר"א וייס על עשיית איסור דאורייתא**

הנעשה כדי למנוע איסור דאורייתא לצורך פיקוח נפש?

גם לדעת האוסרים להתקשר בכדי לבטל את ההקפצה, כתבו הפוסקים שישנם מצבים שבוודאי מותר להתקשר:

שמירת שבת כהלכתה פרק מ אות פה:

ענינו ותפקידו למנוע מעשים כאלו... נראה יותר לדמות את הרב הצבאי לאדם שבא להציל את עצמו מעבירה.

❖ **האם גם השש"כ שאסר לבטל הזמנת אמבולנס יכול להסכים שהדבר מוטל על הרב הצבאי למנוע חילולי שבת?**

ה. הנשאל מגונה והשואל שופך דמים?

כתוב בירושלמי בעניין חילול שבת לפיקוח נפש:

תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק ח הלכה ה:

תני הזריז משובח והנשאל מגונה והשואל הרי זה שופך דמים.

ביאר המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן שכח ס"ק ו:

השואל וכו' - פירוש אותו האיש שהוא מתחסד וירא לחלל שבת בחולה כזה כי אם על ידי מורה, הרי הוא שופך דמים, שבעוד שהוא הולך לשאול יחלש החולה יותר ויוכל להסתכן, והרי הכתוב אומר לא תעמוד על דם רעך. ובירושלמי איתא הנשאל הרי זה מגונה, פירוש משום שהתלמיד חכם במקומו היה לו לדרוש בפרקא לכל כדי שידעו כל העם ולא יצטרכו לשאלו.

❖ **לאור זאת, האם אדם המסתפק האם צריך לעשות מלאכה בשבת יכול להתקשר לקו הפתוח של הרבנות לשאול או שהוא בכלל 'השואל הרי זה שופך דמים'?**

הטור הביא את דברי הירושלמי, והקדים לכך כמה מילים:

טור אורח חיים הלכות שבת סימן שכח:

אסור לאחר הדבר כדי לשאול אם הוא מותר, דגרסינן בירושלמי הנשאל הרי זה מגונה והשואל הרי זה שופך דמים.

בהתאם לכך כתב הגרי"מ עפשטיין:

ערוך השולחן אורח חיים סימן שכח סעיף ב:

זה שנתבאר דהשואל מגונה והנשאל שופך דמים, זהו בחולה שזמנו בהול שהוא מסוכן גדול וכל רגע מרובה אצלו, בזה ודאי אין שאלה ואין תשובה ועושים כל מה שביכולת לבלי לדקדק, ויהיה שבת כחול ממש. אבל בחולה שאין זמנו בהול, ודאי יש שאלות.. יכול להיות ספיקות בפיקוח נפש, ובהכרח שישאל ושהמשיב ישיב, אלא דזהו בחולה שאין זמנו בהול. ולפי זה בחולה שמסוכן מאד וזמנו בהול אסור לעשות שום שאלה ויעשו כפי הראות בלי שום חשש ופקפוק והזריז הרי זה משובח, אמנם בחולה המורגל יכול להתיישב ולשאול שאלות, וכן מנהג העולם.

ו. הלכה למעשה

תורת המחנה פרק לו תשובה ד:

מותר וצריך לחלל שבת בכדי לבטל הזעקה של כוחות הצלה, כשיתכן ובמקביל זקוקים להם במקום אחר, או שחוסר הדיווח יביאם לעייפות מרובה ויגרע ממכוונותם לטפל באירועים אחרים כל שכן שיש להודיעם על כך כשהגעתם למקום האירוע כרוכה בסכנה ביטחונית או בטיחותית.

פנייה לקו הפתוח ולתא ההלכה בשבת - חרבות ברזל:

במקום בו רב צבאי נדרש לגיבוי הלכתי בכדי להכריע בשאלות פיקוח נפש בשבת, או שנדרשת לדעתו התערבות מצד המטה בכדי למנוע חילול שבת שלא לצורך, וכן כאשר העיסוק בהתלבטות מסיח את דעתו ממשימות דחופות יותר המוטלות על כתפיו, ניתן להתקשר לתא ההלכה או לקו הפתוח גם במהלך השבת, להתייעץ ולקבל מענה והכוונה.

הזמין אמבולנס או רופא לצורך חולה שיש בו סכנה, או חשש סכנה, ומתברר שאין בהם עוד צורך, אין לחלל שבת כדי להודיע להם על ידי יהודי על ביטול ההזמנה... אלא אם כן יתכן ויזדקקו לאמבולנס או לרופא במקום אחר לצורך חולה אחר שיש בו סכנה.

מלבד זאת, לעיתים הימנעות מעדכון הצוות הרפואי בשבת, עלולה לגרום לשחיקה ולירידה במוטיבציה:

שולחן שלמה סימן שכח הערה סב:

חולה שיש בו סכנה שהתקשרו עבורו לאמבולנס ואדהכי הוטיב לו ואין צריך לעזרה דחופה, השיב מן... למעשה... יטלפן אליהם להודיעם שאין זקוקים להם, דאם לא ינהג כן לא יבואו בפעם אחרת שיזמינו אותם כיון שיחושו שמטרידים אותם לריק.

על דרך זו כתב בספר פניני הלכה:

פניני הלכה שבת פרק כז אות יד:

אם הזעיקו חיילים לאירוע ועוד לפני שהגיעו התברר אין בה צורך, יש להודיע להם שלא יבואו כדי למעט בחילולי שבת. בנוסף לכך, אם יתברר לחיילים שלא הודיעו להם על ביטול הקריאה מפני שלא רצו להתקשר בשבת, יש לחשוש שבעתיד כאשר יקראו להם לאירוע בשבת יתראשו.

ד. התקשרות לקו הפתוח בשבת

❖ **האם לרב צבאי מותר להתקשר או לענות לטלפון כדי לבטל**

חילול שבת מחיילים?

כתב בספר הצבא כהלכה:

הצבא כהלכה פרק לב אות ז:

יחידה שקיבלה בשבת הוראה לבצע פעולה הכרוכה בחילול שבת, כגון לנוע ממקומה, בנימוק של פיקוח נפש, והרב הצבאי מסופק אם אכן ההוראה בגדר פיקוח נפש, אין לו היתר לברר זאת תוך חילול שבת, גם אם יתכן שכתוצאה מן הבירור ימנע חילול שבת מהרבה חיילים.

אולם נראה שלא הורה כך, אלא בטלפון מסוג מסוים (שאינו מצוי כיום) שהפעלתו כרוכה באיסור תורה:

הצבא כהלכה פרק לב אות ח:

אם קיימת אפשרות לטלפן בטלפון שהפעלתו אינה כרוכה בהדלקת נורות, יש להתקשר כדי להתקשר כדי לחסוך בחילול שבת של הזולת.

לגבי ביטול הזמנה של צוות רפואי שהוזמן עבורו, כתב הגר"מ אליהו, שאין זה בכלל 'חטא בשביל שיזכה חבר':

שו"ת מאמר מרדכי כרך ג אורח חיים סימן טז:

הזמינו אמבולנס של מד"א, או צוות שח"ל, ולאחר שהזמין והם בדרך אליו התחיל להרגיש טוב יותר, או שבנתיים הגיע רופא לביתו וקיבל תרופה, מותר לחייג בשינוי ולהודיע להם על ביטול, כך שלא ימשיכו לעשות חילול שבת נוסף עבור המזמין שהוא כעין שלוחו.

באופן דומה כתב הרב הראשי לצה"ל הרב אייל קרים, לגבי רב הצבאי, שתפקידו למנוע חילול שבת ואין זה איסור בשביל להציל אחרים:

קשרי מלחמה חלק ה עמוד 78:

מעמדו של הרב הצבאי בהקשר זה ופועלותיו אינם רק בגדר למנוע עבירה מאחרים אלא הוא שווה ערך לאדם עצמו, מאחר שזהו

